

Determinanty postaw Nauczycieli Wobec Edukacji Włączającej:

Perspektywa Międzykulturowa

Khofidotur Rofiah

Supervisors: 1. Dr. hab. Joanna Kossewska, prof. UKEN
2. Prof. Kieron Sheehy, PhD

Streszczenie

Postawy nauczycieli wobec edukacji włączającej odgrywają kluczową rolę w procesie wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE). Badania realizowane w różnych krajach świata dostarczają jednak niejednoznacznych wyników odnośnie postaw nauczycieli wobec edukacji włączającej, co stanowi przesłankę dla kontynuacji badań w tym zakresie. Celem prezentowanych badań było określenie czynników determinujących postawy nauczycieli wobec edukacji włączającej w zróżnicowanym polsko-indonezyjskim kontekście kulturowym.

Zrealizowane badania stanowią pierwszą empiryczną próbę porównania Indonezji i Polski. Podstawą teoretyczną wykorzystaną jako punkt wyjścia do opisu badanych postaw była Teoria Planowanego Zachowania (TPB) Ajzena (1991). Do badania czynników warunkujących postawy nauczycieli wobec edukacji włączającej wykorzystano metodę mieszaną – ilościowo-jakościową, a także dokonano porównania kontekstów społeczno-kulturowych, edukacyjnych i psychologicznych różnic między Polską a Indonezją. Komponent ilościowy obejmował badania ankietowe nauczycieli (N = 619) przy użyciu Wielowymiarowej Skali Postaw wobec Edukacji Włączającej (MATIES) oraz narzędzi do pomiaru poszczególnych zmiennych, tj: (1) Kwestionariusz Empatii (EQ-10), (2) Skala Poczucia Własnej Wartości (SES), (3) Skala Radości z Uczenia się i Nauczania, (4) Kwestionariusza Autyzmu (AQ-10). Aspekt jakościowy obejmował badanie z zastosowaniem częściowo ustrukturyzowanego wywiadu, który został przeprowadzony z wybranymi nauczycielami z obu krajów (N = 23), w celu głębszego zrozumienia doświadczeń nauczycieli we wdrażaniu edukacji włączającej.

Pierwsze pytanie badawcze dotyczyło różnic pomiędzy Indonezją a Polską w zakresie postaw nauczycieli wobec edukacji włączającej z uwzględnieniem czynników społecznych, edukacyjnych i psychologicznych. Wyniki pokazują, że postawy nauczycieli wobec edukacji włączającej różnią się istotnie między Indonezją a Polską, a płeć, typ szkoły, poziom szkoły, doświadczenie w nauczaniu, kontakt z

niepełnosprawnością stanowią istotne zmienne różnicujące postawy nauczycieli wobec edukacji włączającej. W szczególności, uzyskane wyniki wskazują, że (1) polscy nauczyciele mieli istotnie bardziej pozytywne postawy afektywne wobec edukacji włączającej niż nauczyciele indonezyjscy, (2) polskie nauczycielki miały istotnie bardziej pozytywne afektywne ustosunkowania wobec edukacji włączającej niż polscy nauczyciele płci męskiej, podczas gdy indonezyjscy nauczyciele płci męskiej mieli istotnie bardziej pozytywne postawy w trzech wymiarach niż indonezyjskie nauczycielki, (3) polscy nauczyciele szkół włączających mieli istotnie bardziej pozytywne postawy afektywne i behawioralne niż indonezyjscy nauczyciele szkół włączających, podczas gdy indonezyjscy nauczyciele szkół specjalnych mieli istotnie bardziej pozytywne postawy behawioralne niż polscy nauczyciele szkół specjalnych, (4) polscy nauczyciele przedszkolni mieli istotnie bardziej pozytywne postawy we wszystkich trzech wymiarach niż indonezyjscy nauczyciele przedszkolni, podczas gdy indonezyjscy nauczyciele szkół podstawowych mieli istotnie bardziej pozytywne postawy poznawcze i behawioralne niż polscy nauczyciele szkół podstawowych, ale mniej pozytywne postawy afektywne niż polscy nauczyciele szkół podstawowych, (5) doświadczenie w nauczaniu uczniów z SPE polskich nauczycieli nie miało istotnego związku z trzema wymiarami postaw, podczas gdy nauczyciele indonezyjscy z małym doświadczeniem przejawiali bardziej pozytywne postawy w trzech wymiarach aniżeli osoby z większym doświadczeniem w pracy z uczniami z SPE. Te pozytywne postawy mają tendencję do zmniejszania się i stabilizowania wraz ze wzrostem doświadczenia w nauczaniu powyżej 5 lat; (6) doświadczenie w kontakcie z osobami niepełnosprawnymi w przypadku polskich nauczycieli nie różnicuje postaw wobec inkluzji edukacyjnej, podczas gdy u nauczycieli indonezyjskich doświadczenie w kontakcie z niepełnosprawnością wiąże się z bardziej pozytywnymi postawami w każdym z trzech wymiarów.

Pomiary innych czynników psychologicznych, tj.: empatia, poczucie własnej wartości, radość z uczenia i nauczania oraz poziom cech ze spektrum autyzmu (ASC) są ważne dla określenia różnic w uwzględnieniu kontekstu kulturowego i korelacji z postawami nauczycieli wobec edukacji włączającej. Prezentowane badania stanowi pierwszą próbę analizy związków występujących pomiędzy postawami wobec inkluzji edukacyjnej a wymienionymi zmiennymi. Uzyskane wyniki pokazują, że (1) empatia polskich nauczycieli jest istotnie dodatnio skorelowana z afektywnymi i behawioralnymi wymiarami postaw, podczas gdy u indonezyjskich nauczycieli

korelacja dotyczy wszystkich wymiarami postaw, (2) samoocena polskich nauczycieli jest istotnie dodatnio skorelowana z afektywnymi i behawioralnymi wymiarami postaw wobec edukacji włączającej, podczas gdy u indonezyjskich nauczycieli - ze wszystkimi wymiarami postaw, (3) przekonanie polskich nauczycieli o znaczeniu zabawy w nauczaniu i uczeniu się jest istotnie dodatnio skorelowane z poznawczym i behawioralnym wymiarem postaw wobec włączenia, natomiast u indonezyjskich nauczycieli - z poznawczym i afektywnym wymiarem postaw, oraz (4) natężenie cech ze spektrum autyzmu u polskich nauczycieli jest istotnie wyższe aniżeli u indonezyjskich nauczycieli, a dodatkowo koreluje ujemnie z postawami afektywnymi i behawioralnymi wobec inkluzji edukacyjnej, natomiast u indonezyjskich nauczycieli wyniki ASC były istotnie ujemnie skorelowane tylko z behawioralnym aspektem postaw.

Drugie pytanie badawcze sformułowane w prezentowanym projekcie dotyczyło kwestii jakościowych różnic pomiędzy Indonezją a Polską w zakresie doświadczenia nauczycieli we wdrażaniu edukacji włączającej. W odniesieniu do materiału narracyjnego uzyskanego na podstawie wywiadu przeprowadzono analizę tematyczną. Wyniki wykazały podobieństwa i różnice w doświadczeniach nauczycieli wdrażających edukację włączającą w obu krajach – Polsce i Indonezji. Zidentyfikowano następujące wspólne tematy: (1) sposób myślenia o włączeniu, (2) diagnostyka i specjaliści, (3) odpowiedzialność nauczycieli, (4) bariery i działania we wdrażaniu edukacji włączającej oraz (5) zabawa i efektywne uczenie się. W obrębie niektórych tematów wystąpiły kulturowe różnice. W zakresie tematu „sposób myślenia o włączeniu” – nauczyciele w Polsce koncentrowali się na „powierzchnowym włączeniu”, natomiast w Indonezji dominował aspekt „włączenie oparte na współpracy”. W obrębie tematu „diagnostyka i specjaliści” - w Polsce dominującą kwestią była „siła certyfikacji”, natomiast w Indonezji „własna ocena”. W obszarze „odpowiedzialności nauczyciela” - w Polsce istotna była praca asystenta, natomiast w Indonezji „postaram się jak najlepiej”. Temat „zabawa i efektywne nauczanie” - nauczyciele w Polsce traktowali niezobowiązująco „to zależy”, natomiast w Indonezji jako „klucz do otwartych drzwi”.

Analiza tematyczna materiału narracyjnego wzbogaca wyniki ilościowe w celu głębszego i kompleksowego zrozumienia doświadczeń nauczycieli wdrażających edukację włączającą w Indonezji i Polsce, dostarczając zniuansowanych spostrzeżeń kontekstowych. Badanie podkreśla, w jaki sposób historyczne dziedzictwo w perspektywie filozoficznej, obecna polityka edukacyjna i postawy społeczne wobec

niepełnosprawności i różnorodności odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu podejścia nauczycieli do edukacji włączającej. W Polsce dziedzictwo segregacyjnego systemu edukacji i niedawne zmiany polityki w kierunku większej integracji odzwierciedlają złożony proces przejścia, wpływając na postawy nauczycieli. Z kolei zróżnicowany krajobraz kulturowy Indonezji i zdecentralizowany system edukacji stanowią wyjątkowe wyzwania i możliwości dla edukacji włączającej.

Praca kończy się dyskusją na temat znaczenia analizowanych czynników dla promowania pozytywnych postaw wobec edukacji włączającej wśród nauczycieli. Podkreślono potrzebę kompleksowych programów rozwoju zawodowego, wspierających ram politycznych i społecznych kampanii uświadamiających znaczenie edukacji włączającej. Zalecenia skierowane są do decydentów, instytucji edukacyjnych i organizacji międzynarodowych, wzywając do wspólnych wysiłków na rzecz usunięcia barier dla edukacji włączającej i zapewnienia wszystkim uczniom możliwości korzystania ze sprawiedliwych szans edukacyjnych. Zrealizowany projekt stanowi istotny wkład w rosnący kapitał wiedzy na temat edukacji włączającej i oferuje kontekstowe analizy postaw nauczycieli wobec włączenia w Indonezji i Polsce, a jego pośrednim celem jest uczynienie edukacji bardziej dostępną i sprawiedliwą dla wszystkich uczniów.